

АНГЕЛЪ ТОМОВЪ

ЩО Е КРАСОТА

ЗАЩО КРАСОТАТА ЩЕ СПАСИ СВЪТА

★★★

КНИГОИЗДАТЕЛСТВО „БРАТСТВО“
СЕВЛИЕВО—1941

АНГЕЛЪ ТОМОВЪ

ЩО Е КРАСОТА?

ЗАЩО КРАСОТАТА ЩЕ СПАСИ СВѢТА

„Красотата ще спаси свѣта“
ДОСТОЕВСКИ

★★★

СЕВЛИЕВО
КНИГОИЗДАТЕЛСТВО „БРАТСТВО“
1941

П. Хадонев а.

24. VII. 415

ЩО Е КРАСОТА?

Нѣкогашъ, въ епохата на руския царизъмъ, великиятъ руски писателъ, мислителъ и духоведецъ Достоевски, чрезъ единъ отъ своитѣ герои, изрече знаменателнитѣ думи: **Красотата ще спаси свѣта!** Съ тия думи — както ще видимъ по-нататъкъ — Достоевски изрази едно дълбоко прозрение относно красотата и живота, изрази най-висшата своя философско-религиозна интуиция.

Не всѣка интуиция отговаря на истината, ала всѣка велика истина за живота изобщо се ражда като интуиция. Можемъ да сравнимъ последната съ пукващата се зора на единъ новъ день на ясно и по-пълно виждане на нѣщата и живота. Всѣки новъ мирогледъ или всѣка нова стѣпка въ осъвършенствуването на човѣшкото разбиране на живота и приближаване до пълната истина започва съ една философска или философско-религиозна интуиция. Пѣтя обаче отъ интуицията до обоснования напълно философски мирогледъ е твърде дълъгъ и труденъ. Това е пѣтъ на изпробване, на съпоставяне и съгласуване на тая интуиция съ всички факти и знания, съ цѣлия човѣшки опитъ.

Нашата задача тукъ е да видимъ, доколко интуицията на Достоевски за красотата и живота отговаря на истината и действителността; може ли красотата да спаси свѣта, доколко и какъ именно?

Когато Достоевски говори за спасяване на свѣта или човѣчеството, явно е, че той разбира подъ това измѣкване на човѣка и човѣчеството отъ състоянието на незнание и невежество, на морална немощъ и творческо безсилие, отъ състоянието на болезнени

социални противоречия и прѣкомѣрни страдания; той разбира раждане на съвършенното, творчески мощното човѣшко сжщество и възникването на хармонично организираното, творчески мощното национално и общечовѣшко цѣло; той разбира раждането на едно по-съвършенно човѣчество. Щомъ, отъ друга страна, красотата може да спаси човѣчеството, това значи, че споредъ Достоевски, тя трѣбва да е въ нѣкакви основни, много важни причинни съотношения съ живота, съ формитѣ, въ които той се извява, се неговата динамика, съ неговата еволюция, съ неговата сжщина; това значи още за спиритуалиста Достоевски, че красотата е въ нѣкакви основни и важни съотношения съ висшитѣ разумни сили, които управляватъ човѣшкитѣ сждбини, съ духовното творческо начало, проявяващо се въ човѣка и въ природата изобщо, съ върховното битие.

Явно е, че за да отговоримъ на поставенитѣ погоре въпроси, трѣбва да разберемъ ясно и основно, какво нѣщо е красотата и въ какво отношение се намира тя съ живота изобщо, а това ще рече да стигнемъ до философското разбиране на красотата. Но това значи сжщевременно да постигнемъ едно таково разбиране на живота, при което красотата ще намѣри своето истинско мѣсто въ тоя животъ и ще изпъкне нейното истинско значение.

Животътъ изобщо или вселенското битие, като най-важенъ и всеобединяващъ фактъ, ни се разкрива отчасти и все по-пълно въ всички намъ дадени факти и преживявания, въ фактитѣ на колективния и най-съвършения човѣшки опитъ, ала най-вече въ ония факти и преживявания, които изразяватъ най-добре пълнотата на тоя животъ и неговитѣ все повисши стжпала на разгръщане и проява, каквито факти сж напр. еволюцията, човѣшкото сжщество, като плодъ на тая еволюция. Тия факти ние можемъ да наречемъ многозначителни или значителни отъ гледище на познанието. Тѣ сж всеобединяващитѣ

слънца — фокуси на нашето виждане и знание, тѣ сж ключоветѣ, които отварятъ дверитѣ на великата вселенска загадка и великата истина за вселенското битие. Тия факти и преживявания взаимно се освѣтляватъ и изясняватъ и сжщевременно ни даватъ знания и виждане по отношение на единния и всеобгрѣщащъ фактъ — вселенското цѣло, вселенския животъ. Такъвъ единъ значителенъ фактъ е и красотата; нѣщо повече — тя е, както ще бжде уяснено, **най значителния фактъ** за нашето познание на живота; тя е и **най-важния ключъ** за истината относно вселенския животъ.

Нашата задача, следователно, се състои по-конкретно въ следното: въ свѣтлината на всички значителни факти, въ свѣтлината на човѣшкия опитъ, да намѣримъ истинското мѣсто и значение на красотата срѣдъ вселенския животъ и по тоя пѣтъ да познаемъ сжщевременно по-пълно и по съвършенно и самия тоя животъ. Касае се за философията на красотата и живота. Касае се за едно съпоставяне на красотата съ вселенското творческо начало, съ вселенската сжщина, съ вселенския творчески процесъ, съ вселенския творчески порядкъ или съ основнитѣ знания и истини на най-обхватния човѣшки опитъ.

И тѣй, какво нѣщо е красотата?

Естествено е при разрешаване на тоя въпросъ най напредъ да се обърнемъ къмъ съвременната естетика или къмъ оная наука, която има или трѣбва да има за основенъ обектъ красотата, и да видимъ, какъ отговаря тя на поставения въпросъ. Тукъ обаче ние напразно ще диримъ отговоръ, който о би съответствувалъ на интуицията на Достоевски за красотата. Ние ще констатираме, че казаната наука, позитивистична и материалистична въ своето основно направление, разрешава своитѣ въпроси и специално въпроса за красотата въ едни още твърде недостатъчни и ограничени рамки и съ едно недостатъчно

и ограничено виждане на нѣщата и живота. На нея ѝ липсва обхватенъ и проникващъ погледъ, ширина, целесъобразенъ методъ. Ето защо, въпрѣки грамадната научна и експериментална работа, въпрѣки осъществения прогресъ, тя все още се бори съ... „пеленитѣ си“, съ своето голѣмо безсилие, което е безсилието на материалистичното философско съзнание. Въ нѣкои отношения тя не е стигнала... Платона, който имаше смѣтното съзнание, че красотата е законъ на живота.

Съвременната материалистична естетика се опита да обясни красотата психологически, т. е. да намѣри мѣстото ѝ въ психичния животъ на откъснатото отъ останалото битие човѣшко сѣщество. Насочвайки своитѣ издирвания предимно къмъ нисшитѣ и най-субективнитѣ преживявания на красота, тя се опита да обясни тия преживявания като нѣщо субективно, свързано съ чувството на приятно, произтичащо отъ свободното и хармонично функциониране на човѣшкитѣ познавателни и творчески способности, отъ непринуденото и свободно функциониране на познавателния и емоционално-волевия апаратъ, отъ лекотата на възприемане, осъзнаване, на вживяване и съхармониране съ какъвто и да е хармониченъ и богатъ съ сили и животъ обектъ, или съ други думи, тя се опита да обясни казанитѣ преживявания на красота като състояния, имащи много общо съ играта на животното и човѣка. Безспорно, тия обяснения не сж лишени отъ истина, но тѣ сж още много далечъ отъ пълната истина. Рамкитѣ, въ които се диреше истината, естествено се указаха скоро много тѣсни. Човѣкътъ съ своя индивидуаленъ животъ е само една жива клетка въ по-обхватния, социалния организъмъ. Проблемитѣ на естетиката и проблемътъ за красотата въ частностъ трѣбваше да се поставятъ за изучаване въ тия по-широки рамки. Проучванията на Иполитъ Тенъ, М. Гюйо, на материалиститѣ диалектици пред-

ставяватъ по-нататъшни етапи на научната мисълъ въ тия граници на познания. Ала и тия последнитѣ се указаха недостатъчни. За това ни говори напр. и опита на А. Луначарски да разшири областта на естетиката до границитѣ на биомеханиката или биологичния животъ.*) Но много очевидно е, че красотата е присъща и на тѣй наречената неодушевена природа. Порядъкъ, закономерность, организираностъ, единство, симетрия и хармония, като елементи и изрази на красота, съществуватъ въ казаната природа, въ атома, молекулата, кристала, въ строежа и динамиката на „безкрайно малкото“, но също така въ строежа и динамиката на „безкрайно голѣмото“. Човѣкъ отъ своя страна е не само социално, а и космично същество, той се явява на сцената на живота въ силата на космичнитѣ закони и космичния порядъкъ, явява се като изразителъ същевременно и на вселенската творческа същина. Явно е, че проблемитѣ на естетиката, на естетическото отнасяне къмъ нѣщата, трѣбва да бждатъ поставени въ всеобхватнитѣ рамки на философията. Явно е, че красотата трѣбва да има обективни основания, че тя се явява като изразъ, като състояние, като аспектъ и същина на обективно съществуващия, вселенския животъ и че човѣкътъ, съ своитѣ преживявания на красота, съ своя стремежъ къмъ красота и творческо осъществяване на красотата, само изразява, повече или по-малко съвършено, обективната действителность, отъ която той е една жива органическа часть.

Въ еволюцията на човѣшката мисълъ въ връзка съ проблемитѣ на естетиката отъ голѣмо значение е било спѣващото влияние на онова законравѣло и разпространено разбиране, споредъ което „за вкусоветѣ не се спори“, всѣки има свое мнѣ-

---

*) А. Луначарски. Въведение въ позитивната естетика.
Бълг. прев.

ние когато се касае за красиво и не красиво и всъки е правъ по своему, т. е. мърката за красиво и не красиво е чисто субективна и следователно обективна красота не съществува.

Това твърдение почива на опитъ и наблюдение и безспорно съдържа „частица“ отъ истина. Но само толкова, защото хората все пакъ отъ край време не само „спорятъ“ за красиво и не красиво, а и доваждатъ до по-малка или по-голъма еднаквостъ въ разбиранията, както е случая и съ истинното, полезното, доброто, моралното. И това е вѣрно не само за хората отъ една дадена обществена срѣда, нация, епоха, но и за хората отъ разни времена и то колкото повече се касае за истинската, висшата красота. Именно върху тая еднаквостъ на разбиранията и преценките се базира модата, базирагъ се школитѣ въ изкуството, стиловетѣ въ архитектурата и направленията въ белетристиката; на тази еднаквостъ се базира и **самото съществуване на изкуството**. Обществата и хората еволюиратъ, еволюира човѣшкото съзнание и човѣшките изисквания, преценки и разбираня за красиво и не красиво, но тази еволюция означава едно **приближаване къмъ обективната, висшата, задължителната за всички висококултурни същества красота**. Колкото и да стоимъ далечъ отъ древния елински свѣтъ, ние не можемъ да не чувствуваме красотата на всичко онова, което той е чувствувалъ и възсъздалъ като висша красота. Още повече това е вѣрно за новитѣ епохи на подемъ и разцвѣтъ на човѣшкия духъ. Културниятъ човѣкъ отъ всички времена, раси и народи не е могълъ да не намира красота въ всичко онова, въ което се изразява разумността и творческата мощъ на природата; винаги човѣшкото око е намирало красота въ слънчевитѣ сияния, като е живѣло и чувствувало тѣхната творческа сила, като сила на самата природа; винаги е виждало красота въ зеленитѣ поляни и ширини, въ

девственитѣ гори, лазурни небеса и морски простори; винаги то е намирало красота въ кристалитѣ, цвѣтята, растенията, въ животѣ сѣщества. Всѣки културенъ човѣкъ на днешното време не може да не съзре красота въ образа на единъ Фаустъ, Заратустра, Брандъ. Ние можемъ да чувствуваме висшата красота на великитѣ представители на човѣчеството — на единъ Буда, Кришна, Зороастъръ, Исусъ, като оставаме съвършено на страна индивидуално и расово субективното предъ ярко изпъкващитѣ у тия сѣщества елементи на висшата духовна красота.

Не е ли вѣрно отъ друга страна, че всичкитѣ наши знания сѣ плодъ на нашия опитъ и нашитѣ винаги лични и субективни преживявания и че и въ самитѣ основни понятия на най-точнитѣ и положителни науки, напр. понятията за време и пространство въ математиката и геометрията, има нѣщо човѣшки субективно, тѣй като сѣщества съ по-друга организация биха имали и по-други понятия за време и пространство. Явно е напр., че днесъ, при електрическия тренъ, при аероплана и радиото, при съвременния телескопъ, нашитѣ понятия за време и пространство не сѣ тѣкмо сѣщитѣ, каквито сѣ били у хората презъ епохата на Омира, на кръстоноснитѣ походи, па даже и отъ миналото столѣтие. И все пакъ, тоя субективизъмъ никакъ не пречи на математиката и геометрията да сѣществуватъ като най-положителни науки. Чрезъ наблюдение и опитъ човѣкъ се учи да отстранява субективното и да познава чрезъ него обективнитѣ отношения и закони. Тукъ трѣбва обаче да се добави и нѣщо друго и то много важно: тѣкмо най-важната страна и най-важнитѣ прояви на живота се разкриватъ на насъ най-непосрѣдствено и единствено само като нашъ субективенъ животъ. Какво нѣщо е чувство, волево преживяване, душевенъ животъ, какво преживяватъ въ това отношение другитѣ сѣщества, ние можемъ да

знаемъ само доколкото това сме преживѣли и отчасти можемъ да го преживѣемъ само като нѣщо субективно, ала сжщевременно и като нѣщо обективно-сжществующо; то ни се разкрива като нѣщо индивидуално и лично и сжщевременно като принадлежаще на единъ по-обхватенъ животъ — националенъ, общечовѣшки, космиченъ. Тѣй ние познаваме, чувстваме, живѣемъ съзнанието, душата, живѣемъ и съзнаваме духътъ като наша сжщина и сжщевременно като частъ отъ вселенската сжщина, за да откриемъ и познаемъ всичко това по-нататкъ въ другитѣ сжщества и въ живота изобщо.

Всичко гореказано подчертава най-ярко необходимостта и основанията да се подири едно разбиране и обяснение на красотата въ рамкитѣ на живота изобщо, въ рамкитѣ на вселенския животъ. Това може да бжде направено въ свѣтлината на прогресивния спиритуализъмъ или въ свѣтлината на ония велики истини на философско-религиозната мисълъ, до които сж се издигнали най-великитѣ представители на човѣчеството или хората на най-обхватния опитъ и най-ясното виждане. Сжщевременно обаче ние ще се стремимъ да поставимъ тия разбирания въ пълна хармония съ науката, да ги подкрѣпимъ съ най-важнитѣ и несъмнени факти и истини на научното знание. За насъ разбирането на прогресивния спиритуализъмъ за вселенския животъ, за вселенското творческо начало и върховното негово битие ще представлява само една философско-религиозна хипотеза, която, подобно на всѣка научна хипотеза, ще трѣбва да се потвърди напълно отъ цѣлия човѣшки опитъ; тя ще трѣбва да изрази действителното вселенско жизнено цѣло и да ни даде възможность като методъ да проникнемъ по-дълбоко въ отдѣлнитѣ нѣща и явления или възможность за едно по-пълно и по-ясно виждане и разбиране.

Не ще съмнение, ние ще засѣгнемъ тукъ голѣмитѣ проблеми за красотата и живота доколкото

това позволяватъ ограниченитѣ рамки на настоящия трудъ*)

Наблюдавайки живота въ себе си, съ неговитѣ дивни прояви и способности, наблюдавайки живота въ най-издигнатитѣ сщества, както и творческото дѣло въ природата, всичко дивно, велико, непостижно-грандиозно, непостижно финно и разумно въ нея, човѣкътъ, въ лицето на най-висшитѣ свои духовни представители, се е издигналъ до разбирането, че въ живота се проявява едно вселенско начало, по сжщина творческо — всеизграждащо, всеобединяващо, по сжщина духовно, т. е. изявяващо се въ съзнателна воля къмъ живота, въ воля къмъ знание и истина, къмъ висше добро, къмъ правда и хармония, къмъ пълнота на сили и съвършенство, къмъ безпредѣлна жизнена и духовна мощь.

Това творческо начало е вселенския духъ; то не може да се прояви въ свѣта безъ космичното вещество или космичната енергия. Ние винаги го виждаме въ неотдѣлно единство съ по-грубо или по-финно вещество, съ по-груба или по-финна енергия. Ние го виждаме винаги въ едно жизнено или творческо цѣло, а всѣко таково цѣло намираме включено като жива органическа частъ въ други все по-обхватни жизнени единства, и най-последно имаме всеобхватното вселенско творческо цѣло съ неговото върховно битие. Това сж разнитѣ форми на едно и сжщо битие, въ което се проявява, въ разни степени на обхватность, на жизнена и творческа мощь, едно и сжщо творческо начало, действуватъ еднакви по сжщина творчески сили и едни и сжщи вселенски закони. Ето защо за вселенското цѣло, за проявяващата се въ него творческа сжщина, за неговото върховно битие ние можемъ да сждимъ и да имаме много ценни по сжщество и насока указания отъ

*) По-основно тоя предметъ е разгледанъ въ книгата: Красотата и вселенския животъ, А. Томовъ, която скоро ще бжде отпечатана.

Разгъващия се въ насъ най-съвършенъ животъ, както и отъ достъпното за нашето познание най-висше сщество на земята — гения, свръхчовѣка, богочовѣка или съ други думи — въ „микрокосмоса“ можемъ да познаемъ „макрокосмоса“ — великото вселенско цѣло. Това е основната и направляваща мисль на спиритуализма и окултизма отъ всички епохи.

Колкото и обаче човѣшкото сщество съ своя висшъ животъ и съ своитѣ висши способности да въплотява и изразява скритото, тайнственото, непостижимо финното, непостижимо великото и съвършенното въ космоса, колкото и пълно той да отразява върховното битие, все пакъ той може да ни даде само една несъвършенна и бледа идея за това битие. За илюстрация на това положение може да ни послужи знанието за грубо материалната и сътивно достъпната намъ страна на вселенското цѣло. И въ този свой грубъ и ограниченъ аспектъ, казаното цѣло стои недосѣгаемо високо надъ нашитѣ сътивни и мисловни възможности. Колкото и да напрѣгаме нашето съзнание, ние не можемъ да добиемъ никаква представа напр. за онова разстояние, което представлява изминатия пжть на свѣтлината съ триста хиляди к. м. въ секунда за сто хиляди години или което представлява дължината на диаметъра на „Млѣчния пжть“, споредъ изчисленията на астрономитѣ. Това не трѣбва да се забравя. Още по-високо надъ нашитѣ понятия и представи стои върховното битие. Това битие не се побира и въ рамкитѣ на съзнание и на най-издигнатитѣ човѣшки сщества и винаги въ тия рамки то бива неизбѣжно смалено, ограничено повече или по малко, „приближено“ до човѣка.

Както споменахме вече, ние можемъ да имаме известни знания за вселенската творческа сщщина само доколкото тя ни се изявява чрезъ своята проява въ творческо единство съ веществото и енер-

гията, било въ външния свѣтъ, било непосредствено въ нашия психиченъ животъ. Какво нѣщо е духътъ „самъ по себе“, независимо отъ веществото и енергията и независимо отъ проявата, какъ се осъществява единството между духъ и материя или вселенска енергия—това ние не можемъ да постигнемъ съ нашето съзнание, което е съзнание на проявата и то на проявата срѣдъ триизмѣрното пространство. Това единство се осъществява въ неизмѣримо пофиннитѣ и по-съвършени състояния на веществото или въ нѣкакви по-сложни измѣрения, за които ни говори най-убедително съвременната междуатомна и небесна физика и математика. Въ всичкитѣ намъ достъпни стъпала на живота ние наблюдаваме обаче жизненото единство между духъ и вещество-енергия или жизненото творческо цѣло. Ние можемъ да констатираме, че развитието не е нищо друго освенъ себеутвърдяване на духътъ, по-пълно изиявяване и господство на духътъ, осъществявано чрезъ единъ все по-съвършенъ организъмъ или творчески механизъмъ. Последниятъ обаче не трѣбва да се разбира въ механическа смисълъ. Живиятъ организъмъ представлява нѣщо неизмѣримо по-комплицирано, защото чрезъ него се осъществява не само себерегулиране, но и растене и развитие, мислене, разумно действие, творческото проявление на духътъ.

Ако разнитѣ все по-висши стъпала на живота се характеризиратъ съ по-голѣмо богатство на сили, съ по-съвършенъ творчески организъмъ или механизъмъ, съ по-пълна, по-съвършенна творческа мощъ, то логично е да се мисли, че вселенското жизнено цѣло, съдържащо въ себе си всички богатства на сили и творчески възможности, всички жизнени общности, трѣбва да представлява въ своята жизнена основа най-съвършения организъмъ или творчески механизъмъ; че това вселенско творческо цѣло, включващо всички сщества отъ най-

висшитъ до най-висшитъ, стоящи неизмъримо високо надъ човъка, е проникнато отъ една душа и че това вселенско творческо цѣло и тая вселенска душа иматъ своето върховно творческо съзнание, своя висшъ емоционално-волевъ животъ, свое висше творческо себечувствие, своя висшъ духовенъ миръ, представляващъ най-висшия животъ, който всеорганизира, всехармонира, опредѣля „силовитъ линии“ и насоки на цѣлото вселенско битие. Онова, което въ процеса на еволюцията все по-вече изпъква у човъка гения и свръчовъка, а именно съзланието, творческия духъ, морално-волевата сила, творческата любовъ — трѣбва да е на лице, и то въ най-пълна и съвършенна форма, и въ казаното върховно битие. Въ този смисълъ ни говорятъ именно най-издигнатитъ и велики човѣци, осъществили най-ясно виждане, развили най-съвършенно своитъ духовни сили и способности. Въ този смисълъ тѣ ни говорятъ, когато описватъ върховното битие като битие на единъ безкрайно могъщъ, безкрайно мждъръ, безкрайно знаещъ, вселюбещъ творецъ или вселенски демиургъ, който живѣе чрезъ цѣлата вселенна, чрезъ всички сщщества, както и ние живѣемъ чрезъ нашитъ органи и клетки, ала все по-пълно живѣе той чрезъ все по-съзнателнитъ и висши сщщества. Това висше творческо битие, като най-пълненъ и най-висшъ изразъ на творческата сщщина въ всемира, за да подържа своето сщществуване, за да се себечувствува и постига, за да живѣе и чувствува всичкото неизмърно богатство отъ сили и творчески възможности, трѣбва да прояви едно творческо сщществуване, единъ животъ на всехармониране, всесъграждане, всеосъвършенстване на цѣлото и неговитъ части — неговитъ най-разнообразни органи. Тая велика необходимостъ отговаря на самото естество на творческата духовна сщщина, тя е необходимостъ за най-пълна и свободна проява на тая сщщина и води именно къмъ осъще-

ствяване на тая най-пълна свобода посрѣдствомъ все по-свършения вселенски творчески механизъмъ. Тукъ въ рамкитѣ на всеобхватното вселенско творческо цѣло се извършва въ най-грандиозни размѣри и въ единъ най-свършенъ и пълень видъ онова, което наблюдаваме въ живота и развитието на човѣшкото творческо цѣло, при което духътъ сжщо се изявява въ творческо себеутвърдяване, въ разгъване на духовни творчески сили и способности, въ изграждане на свършения организъмъ или творчески механизъмъ.

✦ Поискаме ли въ най-общи черти да охарактеризираме върховното вселенско битие, трѣбва да кажемъ, че това е най-богатиятъ съ сили, съ творчески прояви и възможности, съ съзнание, съ морално волева мощь, най-хармоничния, творчески най-мощния и най-свършенния животъ. Но това не е нищо друго, освенъ **най-прекрасния животъ**, или израза, въплощението на **най-висшата или върховната красота**. Религиитѣ и най-издигнатитѣ духовно човѣци ни говорятъ действително за върховното битие, наричайки го царство на духътъ или царство на най-пълната и свършенна негова проява, като сжщевременно го наричатъ царство на най-висшата „нетленната“ красота, на „абсолютната“ красота. Ние ще видимъ по-нататъкъ, че красотата въ всѣко живо сжщество се измѣрва съ неговата жизнена и творческа мощь или съ пълнотата и свършенството на проява на духътъ въ него и чрезъ него. Естествено е отъ това гледище, че при най-пълната проява и най-пълното тържество на духътъ, т. е. при най-богатия съ сили и най-свършенъ животъ, ще имаме и най-свършенната красота.

Но тогава ни се налага веднага да направимъ и следното много важно заключение:

Ако животътъ е едно все по-пълно себеутвърдяване на творческото начало и неговото върховно битие или върховна красота, тогава това трѣбва да

се изрази срѣдъ цѣлото битие, а следователно и срѣдъ достъпното намъ нисше битие, срѣдъ достъпния намъ животъ, въ всички негови форми и прояви, въ една основна и универсална необходимостъ, въ единъ основенъ и универсаленъ законъ — **законъ за съвършенството и красотата** или **законъ за красотата**. Тоя законъ трѣбва да се изрази двояко: въ необходимостъ на духътъ въ всѣко сжщество да се себеосжществява като прекрасно сжщество, да живѣе, постига и осжществява всепо-висшата красота и като необходимостъ за творческия механизъмъ да осжществява въ себе си съвършенството и хармонията или възможността за по-пълно проявление чрезъ него на творческото начало, или съ други думи — въ необходимостъ къмъ красота вътрешна, духовна, и необходимостъ къмъ красота външна, материална, на органическия, социалния, космичния творчески механизъмъ. Тоя законъ ще се изрази въ основната и универсална необходимостъ отъ творческо приобщаване и съхармониране съ вселенския животъ и върховното битие. Въ тоя законъ именно ще се изрази **вселенския жизненъ или творчески порядъкъ** или **съподчинението на всѣко жизнено цѣло, на всѣка творческа проява и всѣки животъ на великата космична жизнена целъ или на висшия всеобхватенъ творчески животъ на вселенското цѣло**. Тоя вселенски животъ, отчасти само достъпенъ намъ и то въ неговитѣ нисши прояви, ще ни се разкрие ограничено и непълно въ онова, което наричаме **развитие** или **еволюция** срѣдъ природата и човѣшкия животъ; въ основата на цѣлата тая еволюция трѣбва да господствува посочения законъ за красотата. Ако въ едно това можемъ да установимъ, тогава ние имаме най-несъмненото доказателство за истинността, по сжщина, на спиритуалистичната хипотеза за вселенското творческо цѣло и най-важния

ключъ за постигане висшата истина за живота и красотата.

Всичко това ние можемъ напълно да установимъ като несъмненъ фактъ и преди всичко можемъ да установимъ, че действително въ основата на вселенския жизненъ порядъкъ, въ основата на еволюцията или вселенския творчески процесъ лежи именно закона за красотата, като законъ за все по-пълната проява на духовното вселенско начало и неговото върховно битие.

Материалистическата наука, служейки на практичнитѣ нужди и задачи на живота и слабо интересуваща се отъ цѣлокупния вселенски животъ и неговитѣ голѣми загадки, по насока и духъ враждебна на всѣка метафизика, все пакъ се добра бавно и отчасти до голѣми истини за вселенското битие, представляващи ценни и отдавнашни завоевания на спиритуализма. Такива сж истинитѣ за еднородността на енергиитѣ и химическитѣ елементи, за общото единство на живота, тѣй ярко изразено въ строежа и живота на човѣшкото същество; такава е и истината за **всеобщото развитие или еволюцията**. Идеята за развитието е днесъ основна научна истина, тя е грѣбнака на цѣлото положително знание, тя е, която опредѣля най-вече насоката и метода на научното издирване въ всички области на знанието. Но тая идея бѣ една окултна идея още на индийската древностъ, на езотеричнитѣ школи, предавана като висше откровение, преди да стане основна философска тема на модерния нѣмски спиритуализъмъ и да намѣри единъ яркъкъ характеренъ изразъ на философията на Хегеля, а по-нататкъ и едно чисто материалистично разбиране и обосноваване.

Но, следвайки философската спиритуалистична мисль, материализмътъ възприема най-общитѣ истини ограничено и непълно, той имъ дава едно ограничено съдържание, той е спънатъ въ процеса на домисляне на своята мисль до нейния логиченъ край отъ

духовната неразвитостъ и слѣпота по отношение на творческото начало и вселенско цѣло, отъ философско безсилие, а сжщо тѣй и отъ неразвитостта на социалния животъ и противодействащи социални влияния. Това личи въ връзка особено съ идеята за развитието, или идеята за оня вселенски творчески процесъ, въ който именно ни се разкрива най-многостранно, най-достъпно сравнително за насъ естеството на вселенското битие, неговата творческа сжщина, а посрѣдствено ни се разкрива и самото върховно битие.

Съвременното материалистично съзнание, изучавайки конкретнитѣ прояви на живота и неговата динамика, все повече се прониква отъ разбирането, че живота не е нищо друго освенъ творчество, освенъ творческо преследване или надмогване на разпадането, дисхармонията, разложението, несъвършенството на съзнанието, морално волевата немощъ, неджитѣ и смъртта; че на всѣкжде и всѣкога ние се сблъскваме съ **творчески сили, творчески способности, творчески процеси** — несъзнателни, полусъзнателни, все по-съзнателни. Това материалистично съзнание не може да си затвори очитѣ предъ важната и особена роля, която играе въ живота **творческото съзнание, творческата воля, моралната сила** и то особено въ по-висшитѣ и по-висши стѣпала на развитие. То не може да бжде съвършено слѣпо и предъ повсемѣстния и многозначителенъ фактъ, че всѣко жизнено единство е **творческо единство**, че всѣки животъ и всѣко творчество се извършва посрѣдствомъ **творчески механизъмъ** или **организъмъ** и че колкото по-висше, по-пълно и многостранно, по-разгнато творчество имаме, толкова по-ярко изпъкватъ две основни нѣща — **творческия духъ, творческото начало**, отъ една страна и **творческия механизъмъ**, отъ друга и то въ едно пълно органическо единство, което ние наричаме сжщество или колек-

тивъ. Най-ярко изпъква това единство у духовно израстналото човѣшко сжщество.

По отношение на вселенското цѣло, обаче, материализмътъ се спира въ началото на своя пжть. Предъ него се изпречва непреодолимата стена на сътивната или материална видимостъ. Той вижда само една чисто материална, полуорганизирана „природа“, или само материя, атоми, електрони, етеръ, а съвсѣмъ не живо творческо цѣло.

Бихме могли въ случая да уподобимъ материалиста съ едно въображаемо безкрайно малко сжщество, което живѣе напр. въ нѣкоя клѣтка на даденъ човѣшки организъмъ и съ своя ограниченъ опитъ и ограничени способности и знания изучава обгръщащата го „вселена“ или даденото човѣшко сжщество. Явно е, че това въображаемо сжщество ще бжде подъ силното въздействие на окръжаващата го материална, сетивно възприемана обстановка; то ще открие единъ оживотворенъ разгъващъ се миръ, ще види неизброимо множество отдѣлни нѣща, по-голъми или по-малки общности животъ, ще види повсемѣстна и жестока „борба за сжществуване“, то може да открие и една „безкрайностъ“ отъ слънца и съзвездия и една непостижима за мисълта му неизмѣрностъ, но съвършено трудно ще открие общото жизнено цѣло и общия жизненъ порядъкъ, единството на живота срѣдъ тая борба и разпокжсаностъ, а още по-малко ще може да открие душата на цѣлото и да добие нѣкакво знание за онова върховно битие, за оня съзнателенъ волево-творчески животъ, който е най-висшия изразъ на живота на цѣлото и най-висшата негова организираща и направляваща сила. Това въображаемо сжщество ще бжде жертва на „великата илюзия“, съ която ще трѣбва да се бори, за да се приближи до истината.

Предъ вселенското цѣло, ние, доколкото се подаваме изключително на внушението на сътивната, сме въ положението на това въображаемо сжще-

ство. Нашата мисълъ и нашата душа, обаче, а и самитѣ научно установени факти, ни говорятъ да не довъряваме много на грубото сътивно впечатление. За вселенското творческо начало, за вселенското цѣло ние трѣбва да сѣдимъ преди всичко отъ живота около насъ и главно отъ най-разгнатиия, най-издигнатиия животъ. Земята, съ нейния животъ, съ нейнитѣ творчески сили, съ нейнитѣ царства на животъ и все по-напреднали сѣщества, съ човѣка, свърхчовѣка и човѣшкия колективъ, е само една клонка отъ голѣмото, дивното и тайнственното дърво на вселенския духъ и вселенския животъ. Отъ достъпнитѣ намъ най-зрѣли плодове на тая клонка именно трѣбва да сѣдимъ главно и за цѣлото дърво, за неговото истинско естество.

За да постигнемъ поне отчасти вселенското жизнено цѣло, ние трѣбва да разберемъ какъ е възможенъ именно най-зрѣлия плодъ, достъпенъ намъ на земята, какъ е възможенъ гения и свърхчовѣка, духовно израстналото човѣшко сѣщество, великиятъ творецъ, осъществяващъ съзнателно вселенската жизнена целъ или висшата красота на земята. Ала преди всичко трѣбва да добиемъ съзнание за истинското естество на човѣка, за творческото начало въ него, за оня жизненъ енергиченъ творчески механизъмъ, чрезъ който си служи това начало, за финеса и съвършенството на тоя механизъмъ, за дивнитѣ познавателно-творчески способности на човѣка и скрититѣ въ него възможности за неограничено осъвършенствуване. Ние трѣбва поне да сме почувствували дивното и непостижимото въ естеството и въ механизма на паметъта, възприятието, мисълъта, разума, интуицията, усѣта на душата къмъ действителността и истината, къмъ правдата, доброто, хармонията и красотата; ние трѣбва да сме вникнали поне малко въ естеството и чудото на съзнанието, въ неговия духовенъ и неговия енергиченъ свѣтъ — свѣтътъ на движени-

ята и вибрациитѣ, или въ ония два аспекта на живота, които еднакво ни говорятъ за творческото начало и за великото творческо чудо ⁽¹⁾ на земята, наречено човѣшко сжщество.

Но почувствуваха поне отчасти всичко това, ние трѣбва да си дадемъ по-ясна смѣтка какъ е било възможно неговото осжществяване. Възможноститѣ за това осжществяване трѣбва да подиримъ въ вселенското цѣло, отъ което земята е една малка частъ; тия възможности именно най-ясно ни говорятъ за естеството, строежа, динамиката, творческия животъ на това цѣло, а ни даватъ ценни указания и за най-висшето негово битие.

Най-напредъ, за да се яви съвършеното човѣшко сжщество, съ неговата гениална мисль и велика морална и творческа мощъ, трѣбва да е сжществувала срѣдъ цѣлото битие възможността за съзнание, за гениална мисль, за морална сила, за творческа воля, за съзнателно организиране и командване слѣпитѣ сили на природата. Трѣбва да е сжществувала срѣдъ битието духовната творческа сжщина, която се проявява и въ човѣка, чрезъ самия неговъ осъвършенствуващъ се въ проявата творчески механизъмъ.

Мисльта и фактитѣ ни показватъ, че човѣкъ е не само недѣлима органическа частъ отъ цѣлото, но съ своето естество и своя строежъ въплъщава вселенското творческо начало, вселенската душа, и изразява по сжщина строежа на самото вселенско цѣло. Човѣшкитѣ сѣтивни органи сж били формираны, защото вѣнъ отъ човѣка сж сжществували условия за съответни сѣтивни възприятия, условия за виждане, слушане, обоняние, сжществувало е творческото начало, сжществувалъ е и единъ организиранъ, хармониченъ, дивенъ по своя финесъ свѣтъ

1) Съ тая дума означаваме не нѣщо „свѣрхестествено“ или извънъ законитѣ на природата, а необикновено дивното.

на съответнитѣ вибрации и движения. Но сжщото можемъ да кажемъ за съзнанието изобщо, за мисленето, за интуицията, за познанието и науката. Мисленето предполага свѣта на мисловитѣ вибрации, интуицията — още по-свършенъ, по-хармониченъ и единенъ въ своята цѣлостъ свѣтъ на вибрации и движения. Знанието и науката ни показватъ ясно, че тѣ самитѣ сж възможни само благодарение на обективно сжществуващия порядъкъ, закономерность, жизнено единство. Науката сжществува и е възможна дотолкова, доколкото разкрива и описва жизненото, творческото единство на живота. Всѣко знание, всѣко обяснение, всѣко откритие иде да констатира сжществуващето, действителното жизнено единство въ битието. Най-пълното и висше знание е онова, при което ние, чрезъ едно все по-свършено съхармониране и съвибриране съ обективно даденото, постигаме неговия най-пъленъ и висшъ животъ, обективно сжществуващъ. Познанието въ случая, както и всѣко познание изобщо, е възможно само и доколкото сжществува по сжщина еднородность, съответствие, единство и хармония между познаващо и познаваемо.

Когато изучаваме и мислено се вдълбочаваме въ материалната, сѣтивно дадената намъ природа, ние идваме все повече да се убедимъ, че тя е само единъ грубъ, крайно непълненъ и несвършенъ образъ на нѣщо неизмѣримо финно, свършено и одухотворено. Свѣтътъ на все по-финнитѣ вибрации ни говори за вселенското творческо цѣло и великото чудо на вселенския животъ не по-малко отколкото съзнанието, висшитѣ духовни способности и прояви на духътъ на човѣка. Нека си спомнимъ само за оня лжчъ, който извървява сто хиляди години съ триста хиляди клм. въ секунда, пронизвайки пространствата, кждето се кръстосватъ етернитѣ вибрации отъ неизброимитѣ вселенски центрове на свѣтлина, за да стигне ретината на нашето око, безъ

да изгуби своитѣ характерни особености. Вземемъ ли въ съображение, че сжществуватъ още по-финни вибрации, неуловими отъ нашитѣ сѣтива, че сжществуватъ мислови вибрации, вибрации на висшитѣ чувства и че въ основата на паметята сжщо така лежи или трѣбва да лежи единъ свѣтъ на най-финни вибрации, тогава у насъ ще проблѣсне едно по-ясно съзнание за съвършенството и финеса на вселенското жизнено цѣло.

Човѣкъ е започналъ да чувствува какво нѣщо е истински порядъкъ, какво нѣщо е правилно движение, законмѣрность, хармония, наблюдавайки и изучавайки небесната физика и динамика, геометрия и математика. Тукъ той е разбралъ най-напредъ, че „числото управлява свѣта“, че всичко може да намири своя математиченъ изразъ; тукъ той е почувствувалъ „симфонията на сферитѣ“ — пѣсенята на тържествуващия животъ и тържествуващия духъ, като единъ изразъ на красота срѣдъ вселенския животъ, съ неговитѣ неизброими слънца и разцвѣтяващи свѣтове. Въ тия необхватни за самата мисль рамки на вселенския животъ човѣкъ е почувствувалъ най-непостижимото и най-дивното — вселенското творческо начало и неговото духовно творческо естество, и въ свѣтлината на себепознанието и цѣлия човѣшки опитъ, се е издигналъ въ лицето на своитѣ най-съвършени представители до идеята за върховното битие, върховния Демиургъ, съ неговото творческо съзнание, съ неговата творческа воля, творческо себечувствие и творческа любовъ, съ неговата всепроникваща душа.

Къмъ такова едно схващане на вселенското цѣло ни приближава и самата тѣй наречена положителна наука, колкото и това да не е въ хармония съ основната насока на последната. Ето какво казва единъ съвремененъ математикъ *), като говори за интератомната физика и за небесната физика:

*) Вл. Татарино, проф. въ Сорбоната.

„По-рано науката утвърждаваше, че природата върви по единъ предначертанъ пътъ — на причина и следствие. Отъ причината А, обезателно иде следствието Б; ако знаемъ точната причина на А, то можемъ да предскажемъ и следствието Б. Новата физика се отказва отъ закона за причинността, като го замѣства съ закона за вѣроятността. Причината А може да даде следствие Б, но може да бждатъ приети и последиствия В, Г, Д и т. н. безкрайно число следствия. Вѣрно, Б е по-вѣроятно отколкото Г, а Г е по-вѣроятно отъ Д, но все пакъ едно следствие може да замѣни друго.

„Ние можемъ да изчислимъ процента на вѣроятността по явленията на това или онова следствие, ако добре познаваме всички условия, но само процентно. Да предскажемъ пжтя, по който ще се движи явлението — ние не можемъ, защото въ царството на първопричината, въ тоя **микроекосмосъ** (атома), въ който се движатъ електрони, не сжществува закона за причинността, а действува изключително закона за случайността. По такъвъ начинъ въ нашия точенъ, ясенъ и рационаленъ миръ влиза елемента на **случайността, ирационалността и мистиката.**

„Да се примиримъ съ унищожението на закона за причинността, лежащъ въ основата на нашето мислене, ние, разбира се, не можемъ. И ето, съвременната физика, току-що го унищожил, но пакъ ни посочва извънредно интересния намекъ, какъ наново да го намѣримъ.

„Да си представимъ, че на земята живѣе раса на високо интелигентни сжщества на двойното измерение, които познаватъ **само плоскостта** и не могатъ нито да излѣзатъ отъ нея, нито да разбератъ че сжществува пространство. Тѣзи сжщества могатъ да се движатъ назадъ, напредъ, въ страни, но не подозиратъ, че сжществува височина и дълбочина. Отъ време на време, на земята вали дъждъ и тѣзи

сжщества — своего рода интеллигентни плоски червеи, чувствуватъ това следствие: нѣкои части на повърхността ставатъ влажни — тамъ, дето е падналъ дъждъ, нѣкои оставатъ сухи. Плоскитѣ червеи не могатъ да съзнаятъ закономерността на появяването и разпредѣлението на влажни и сухи петна, като назоваватъ „случайно“ това явление, понеже то не се подчинява на закона за причинността. Ние, сжществата на тритѣ измѣрения, познаваме, че това не е така. Мокритѣ петна се явяватъ тамъ, дето е миналъ дъжда. Познаваме защо вали дъждъ, виждаме го и можемъ да предскажемъ неговото появяване.

„Явлението, наблюдавано въ мира на тритѣ измѣрения — (дъждъ), проектирано въ мира на двойното измѣрение и разгледано въ него, става необяснимо и не подчиняемо на закона за причинността. Може ли тази аналогия да бжде приложена къмъ нашия миръ на тритѣ измѣрения, съ отражение на реалноститѣ, които ставатъ въ мира на четиритѣ измѣрения — реалности напълно понятни и закономерни?..“

Свѣтътъ не може да бжде разбранъ, не може да бжде представенъ въ видъ на **механизъмъ**, като всички опити за фиксиране на отдѣлнитѣ явления съ образи и чертежи сж обречени на несполука. Явленията на мира отговарятъ изключително на **математически и абстрактни формули**.

„... По тоя начинъ — свѣтътъ се явява като творение на **великъ математикъ**, мислящъ съвършено абстрактно. Свѣтътъ — това е математическата мисль, при това мисль на **нѣкакъвъ космиченъ, математически разумъ**, който независимо отъ своето величие, все има нѣкакво тайнствено сродство съ нашия земенъ математически умъ“.

Ние нѣма какво да прибавимъ къмъ горното заключение. Ще кажимъ само, че закономерность и причинность не само не изключватъ разумната на-

мѣса, но сж необходимими нейни предпоставки. Това е намѣсата на разумната воля въ функционирането напр. на машината, въ действието на нашия психофизиологиченъ апаратъ и пр. Горнитѣ сжждения на цитирания математикъ говорятъ само, че вселенското цѣло наистина не е единъ простъ механизъмъ, а напротивъ представлява нѣщо живо, развиващо се въ време, способно на свой съзнателенъ и творчески животъ. Това, което физическитѣ и математическитѣ изследвания ни подсказватъ и налагатъ на самото материалистично мислящо съзнание, то много ясно се потвърждава и установява отъ достъпния намъ наблюдаванъ и изучаванъ животъ около насъ, като частъ отъ вселенския животъ, и предимно отъ висшитѣ негови форми на проява. Животътъ около насъ или достъпния на науката животъ ни разкрива сжществуването на единъ **вселенски творчески порядъкъ**, въ основата на който лежи посочения по-рано основенъ и универсаленъ законъ за красотата. Тоя законъ съподчинява всичко на върховната жизнена необходимостъ и върховната жизнена целъ на вселенския животъ — все по-пълното и съвършеното творческо себеутвърдяване на духътъ или осжществяване на нѣкаква непостижимо висша красота. Тая основна необходимостъ — както по-рано казахме — ние можемъ да я констатираме въ основата на еволюцията, въ основата на всѣки животъ и всѣка творческа проява, въ всички области и стъпала на животъ и творчество. Тя ще се изрази и се изразява въ стремежъ къмъ осжществяване на все по-голѣмо богатство на жизнени сили, на все по-голѣма жизнена и творческа мощъ, все по-пълненъ разцвѣтъ на духовни сили, все по-пълно осжществяване на съвършенството, хармонията и висшата красота.

Ако наблюдаваме живота наоколо ни, предъ насъ ще се разкрие великата „мастерска“ на „природата“. Ние ще видимъ тая природа заета преди всичко да приготвява строителнитѣ материали,

да дообработва материалнитѣ творчески сили, да осъществява „люлката“ и „арената“ на живота и животѣ сжщества. Онова, което тя осъществява, когато строи все по-сложнитѣ атоми или електронни системи на разнитѣ химически елементи, когато осъществява все по-сложнитѣ молекули и все по-сложнитѣ химически съединения, все по-богатия съ сили, по-пластичния и по-удобния творчески материалъ, е само една предпоставка за понататъшната проява на духа, за изграждането на съвършения творчески механизъмъ, чрезъ който се извършва и е възможна тая проява. Но и въ тѣзи най-нисши форми на битие, природата вече строи по-висшето и по-сложното единство, осъществява **порядкъ, симетрия, хармония** или съ други думи — присжщата на тоя нисшъ животъ красота; и тукъ творческата дейность на природата е управлявана отъ великата необходимость, отъ универсалния и основния законъ за красотата. Кристалтъ, съ неговитѣ правилни форми, кристалнитѣ съчетания, каквито сж напр. снѣжнитѣ кристали, ни говорятъ за дивната вжтрешна хармония, за скритата отъ нашитѣ очи динамика на електроннитѣ, атомнитѣ и молекулнитѣ движения и тѣхната възрастваща жизнность и хармония.

Но това сж само началнитѣ и подготвителни стжпки на великия творчески процесъ. Последниятъ продължава въ царството на едноклетъчнитѣ, въ царството на растенията и животнитѣ, въ царството на човѣка и неговия колективъ. Какво зашемедявашо разнообразие отъ форми, приспособления, изобретения — най-дивни и гениални, предъ които и най-финото и съвършенното човѣшко изобретение се явява само като едно грубо детинско подражание. Да си спомнимъ за живота въ моретата и океанитѣ, за живота на крайния северъ и на екватора, да помислимъ за богатството и разнообразието на жизненитѣ форми срѣдъ растителното царство, на-

сѣкомитѣ, птицитѣ и животнитѣ. Да помислимъ за осѣществениѣ възможности на живота въ организма чрезъ разнитѣ сложни приспособления, органи системи, отъ органи и най-комплицирани химически и биологически процеси, за осѣществениѣ жизнени възможности чрезъ ония дивни приспособления, каквито сж напр. тѣ наречениѣ ензими, хормони, витамини и пр. Ако човѣкъ не би гледалъ на творческото дѣло на живота съ тѣпия погледъ на практичния и улисания въ дребнитѣ си грижи човѣкъ, тѣ лесно свикващъ отъ друга страна съ всичко, което за прѣвъ погледъ му се вижда необикновено, дивно и прекрасно, той би почувствувалъ и въ това нисше стѣпало на живота непостижимо великото творческо дѣло на най-великия творецъ; всѣко цвѣтенце, всѣка трѣвица би му заговорила за него на единъ много ясенъ езикъ.

Къмъ какво води творческия порядъкъ и основния законъ на вселенския животъ около насъ, се вижда ясно въ най-свѣршения и най-зрѣлия резултатъ на земния животъ — най-издигнатото човѣшко сѣщество, свѣрхчовѣка, и свѣршено организирания човѣшки колективъ, доколкото той е една осѣществяваща се действителность. И едното и другото се явяватъ като въплощения на най-висша жизнена, духовна и творческа мощъ или като въплъщение на най-висшата красота, достѣпна намъ на земята. Това само по себе говори за вселенското творческо цѣло, за основния законъ, лежащъ въ основата му и съподчиняващъ всичко на крайната жизнена цель, за насоката и истинския характеръ на творческия процесъ на живота върху земята, нареченъ еволюция.

Нека видимъ по-конкретно, какво представляватъ тия въплощения на достѣпната намъ най-висша красота на земята?

Свѣрхчовѣкътъ — това е най-издигнатата творческа личность въ живота, носителя и осѣществи-

теля на нови идеали, ново по-съвършено съзнание, по-висша морална и творческа сила, по-съвършена хармония въ човѣка и живота. Той олицетворява великата творческа и духовна мощь на нацията и човѣчеството. Той е **съвършения съработникъ** на висшитѣ съзнателни сили и върховното битие. Въ него това битие намира най-ярко отражение и изражение. Това е единъ Буда, Зороастъръ, Исусъ. Въ искусството той е легендарния герой, великиятъ творецъ на живота — Прометей, Фаустъ, Заратустра, Брандъ. Това е висшиятъ образъ на тържествуващиятъ творчески духъ надъ слѣпитѣ сили на живота, човѣкътъ съ извънреднитѣ, необикновенно развититѣ познавателни и творчески способности, изявяващи се чрезъ единъ извънредно развитъ и осъвършенствуванъ психофизиологиченъ апаратъ; ала преди всичко това е великата душа, туптяща въ унисонъ съ всичко велико и възвишено въ живота; това е великата творческа любовъ; това е винаги великиятъ майсторъ въ живота, възпламененъ отъ високъ творчески идеалъ или отъ образа на хармоничния, щастливия, духовно издигнатия или прекрасния животъ, който се ражда. Това е винаги водачътъ на човѣчеството, който поема своя житейски кръстъ и издига могщата факла на своята душа, за да посочи далечния пѣтъ на човѣчеството къмъ висинитѣ на съвършенство и красота. Осъществяването на разумния, съвършения или прекрасния животъ, осъществяването на прекрасното човѣшко сжщество, национално и общечовѣшко цѣло — това е великата вътрешна необходимостъ, която движи тия най-издигнати човѣци и която се изявява у тѣхъ въ нѣкакъвъ „категориченъ императивъ“, въ нѣкаква непреодолима космична воля, въ нѣкакъвъ неотразимъ гласъ на душата; ала въ всичко това тѣ намиратъ и най-дълбокия и свободенъ изразъ на своята духовна сжщина, въ това намиратъ своето истинско себе-осъществяване, призвание и щастие.

Съвършеното човѣшко общество е представлявало винаги единъ блѣнъ на духовно израстналитѣ души; то е било сжщо неясенъ и смѣтенъ блѣнъ на страдащитѣ отъ несъвършенството на живота човѣци. Но всѣки блѣнъ е само начало на осжществяване. Неизброими хилядилѣтия животътъ строи едновременно съвършенното сжщество и съвършения колективъ. Въ днешното несъвършено още национално и общечовѣшко цѣло ние можемъ да видимъ въ далечни перспективи образа на съвършенната, духовно израстналата нация, както и на съвършенно организираното, духовно възмжалото човѣчество. Въ тия идеални образи ние нѣма да видимъ нищо друго, освенъ образа на прекрасния животъ, въплощението на най-висшата достъпна намъ красота на живота на земята. А това е не само най-богатия съ сили и творчески възможности, най-щастливия, но сжщевременно духовно най-мощния и най-издигнатия животъ. Това е истинското тържество на съзнанието, на моралната сила и воля на духа, надъ стихията, природна и социална, надъ слѣпитѣ сили. Това е тържество на божественото начало, на върховната воля и върховното битие. Това е истинското отражение на „Царството Божие“ или самото Царство Божие на земята.

Явно е, че и въ дветѣ тия съвършенни форми на живота на земята се отразява най-ярко действието и тържеството на закона за красотата, защото като най-зрѣлъ продуктъ на земната еволюция тѣ не представляватъ нищо друго, освенъ въплощение на най-висшата достъпна намъ красота на земята.

Но това, което виждаме осжществено въ идеалния човѣкъ и идеалното общество, то сжществува въ неразвито още състояние, въ процесъ на осжществяване у обикновеното сжщество и несъвършеното общество. Ако идеалнитѣ форми на човѣка и колектива сж възможни, тази възможность лежи въ естеството и динамиката на живота, въ естеството

на творческата сжщина, на творческия механизъмъ, на творческия порядъкъ и основния законъ. А всичко това можемъ да откриемъ въ процеса на раждането на идеалния човѣкъ и идеалното общество въ по-нисшитѣ стѣпала на живота, както и въ цѣлата еволюция на живота. Ние ще го откриемъ най-вече въ оня жизненъ порядъкъ, въ основата на който лежи основния и универсаленъ законъ за красотата и който съподчинява всичко на далечния жизненъ идеалъ на вселенския животъ.

Колкото слизаме по-надолу по стълбата на развитието, ние намираме все по-несъзнателенъ животъ или все по-несъзнателно творчество. Ние констатираме винаги единъ жизненъ апаратъ, жизненъ организъмъ, чрезъ който се проявява една полусъзнателна или несъзнателна воля къмъ животъ, къмъ самозапазване и жизнена мощъ. Тукъ сж въ действие сложнитѣ механизми на рефлекситѣ, на привичнитѣ реакции, на инстинктитѣ, имащи своя корекъ въ естеството на духа, изразено въ цѣлия жизненъ апаратъ. Тукъ действуватъ като изразъ на живота и като направляващи и регулиращи сили тѣй нареченитѣ естествени или органически нужди, чувството на приятно и неприятно, влеченията, свързани съ нуждитѣ и инстинктитѣ, жизнената необходимостъ отъ набавяне, зазасяване и целесъобразно трансформиране и разходване на енергиитѣ. Тукъ действуватъ необходимоститѣ на тѣй наречената **„борба за сжществуване“** и съпровождащиятъ я **естественъ подборъ**. Тѣ именно се явяватъ наредъ съ още по-важната необходимостъ отъ сътрудничество и съхармониране, като най-сжщественъ и важенъ изразъ на оня жизненъ или творчески порядъкъ въ тази нисша стадия на сжществуване, който динамизира живота и дава преимущества на ония индивиди, видове и социални групи, които сж осжществили въ себе си по-голѣма жизнена и творческа мощъ, т. е. по-съвършенна организация, по-

съвършени познавателни и творчески способности, по-високо съзнание и по-голяма морална и волева сила. Тукъ природата като че е турила въ движение всички възможни сръдства, всички опасности, страдания, изпитания, ужаси на разрушението и смъртта, а отъ друга страна всички радости на преуспѣващия животъ, за да **усигури само едно оня творчески процесъ, който води къмъ далечната жизнена целъ — идеалното сщество и идеалния колективъ, тържеството на духътъ, висшата красота.** Именно чрезъ тоя порядъкъ на живота, който се отразява въ организацията на самия индивидъ и който обхваща този последния, става възможно **несъзнателното за крайната целъ** участие на неразвитото още сщество и неразвита колективъ въ себеизграждането и осществяването на далечната целъ на живота — висшата красота.

Когато е дума за „борбата за сществуване“ като изразъ на жизнения порядъкъ сръдъ природата и човѣшкия животъ, необходимо е да подчертаемъ следното нѣщо: както тази борба, тъй и всички „противоречия“ въ живота, въ организма, индивидуаленъ и социаленъ, не трѣбва да ни пречатъ да видимъ обединяващата тия противоречия и съхармониращата творческа дейность на живота. Какво бихме знаели ние за организма на животното и човѣка, ако виждахмѣ само борбата, само противоречията въ самия него — между атоми и молекули, клетки, комплекси отъ клетки, органи и системи отъ органи? Тая борба и тия противоречия сществуваатъ като най-безспоренъ фактъ, но всичко това е съподчинено на общия жизненъ творчески порядъкъ и общата жизнена целъ. Надъ противоречията и борбата доминира творческото единство, въ основата на което лежи и се проявява духътъ. Въпрѣки най-острата борба за сществуване и най-остритѣ противоречия въ природата, все пакъ ние мо-

жемъ да установимъ единството на живота, общия жизненъ интересъ, общото сътрудничество, общия жизненъ порядъкъ, който съподчинява всичко въ служба на крайната целъ на живота и еволюцията.

Колкото отиваме къмъ по-висшитѣ стъпала на живота това сътрудничество се разширява, а суровата борба се стѣснява и придобива по-меки форми. Това изпъква най-ярко срѣдъ социалния организъмъ на човѣчеството. Еволюцията на социалния животъ ни сочи образуването на все по-обхватни и могъщи социални организми, въ които борбата за сжществуване — между индивиди и обществени групи, е регулирана отъ обичая, правото, закона, обществената съвестъ, чувството на справедливостъ и не се гради само на грубата сила, и въ които тенденцията е, щото надъ индивидуалния и груповъ интересъ да господствува все повече общата жизнена солидарностъ и интереса на цѣлото. Тѣй човѣшкия социаленъ организъмъ все повече напомня съ своята доминираща вътрешна хармония и доминиращо жизнено единство организма на живота сжщество. Борбата между индивидитѣ, социалнитѣ групи напомня борбата между клетки, органи и системи отъ органи; тя не само не изключва общата жизнена целъ, а се явява като предпоставка за вътрешното регулиране на живота, за неговото динамизиране, развитие, растене, за осжществяване на далечната целъ. Чрезъ тая борба именно се осигурява възможностъ за ония индивиди и групи, които въ дадено време сж носители на поголѣма жизнена, духовна и творческа мощъ, да изпъкватъ и като доминиращи сили въ общото социално строителство. Отъ друга страна, виждаме израстващата общностъ и солидарностъ между всички човѣшки сжщества, народи и държави — това е тѣй наречената стопанска, културна и духовна общностъ, която изразява взаимната жизнена необ-

ходимостъ и жизнената творческа общностъ на цѣлото човѣчество. Това единство особено се чувствува въ най-новитѣ времена на всесвѣтска обмѣна на материални и духовни ценности, на улесненитѣ сношения, на улеснената „дифузия“ на идеитѣ, стремежитѣ и съзнанията. Тукъ, при едно вече по-висше съзнание, при една разширена морално-волева и творческа сила, намираме жизнения порядъкъ въ една по-свършенна форма. Естествено е, че тоя порядъкъ ще премине въ разумно сътрудничество, което ще изключи всички „сурови“ прояви на борбата, всички форми на социалното подтисничество, на кървави стълкновения — войни и революции, при едно още по-висше стѣпало на съзнание, на морална и духовна зрѣлостъ.

Докато при по-нисшето стѣпало на развитие човѣкъ служи, въ силата на социалния и природния жизненъ механизъмъ, по единъ несъзнателенъ или полусъзнателенъ начинъ на крайната жизнена цель, действайки за близки и непосредствени задачи подъ натиска на ония необходимости, въ които се изразява жизнения порядъкъ, сега вече, при по-напреднало състояние, той все по-съзнателно преследва и далечни национални и социални идеали, все повече хармониращи съ вселенската жизнена цель. Съ това той съзнателно вече живѣе съ висшия творчески животъ на нацията и човѣчеството, а чрезъ това се издига да живѣе все по-съзнателно и великото творческо дѣло на вселенския животъ, става съзнателенъ съработникъ на висшитѣ разумни сили, одухотворено, обожествено, прекрасно човѣшко същество. Ала това, което става съ човѣка въ процеса на еволюцията, става съ нацията и човѣчеството, като по-муденъ, по-komplициранъ процесъ. И тука ние имаме обаче въ края на краищата тържество на духътъ, на съзнанието, на моралната и творческа сила, тържество на основния и универсаленъ законъ за красотата. Въ заключение трѣбва да кажемъ, че

както възникването, тъй и развитието на социалния организъм се извършва въ силата на самото естество на вселенското творческо начало, изразено въ творческия инстинктъ, въ социалния инстинктъ, въ инстинкта къмъ самозапазване и жизнена мощъ и въ самия природенъ и социаленъ жизненъ механизъмъ, извършва се въ силата на най-великата вселенска необходимостъ, изразена въ основния законъ за красотата. Тъй социалниятъ организъмъ изпъква не като нѣщо случайно, като нѣкакъвъ „изкуственъ“ и малотраенъ придатъкъ или израстъкъ върху едно материално по сжщина битие, а като жива органическа частъ отъ вселенското цѣло, като вселенски животъ, чрезъ който се осществява най-висшата жизнена целъ на вселенското битие. Както човѣкътъ, тъй и обществото съ неговата най-висша култура и културенъ животъ (наука и философия, искусство, религия) сж части недѣлими отъ „природата“, нейни органи или органи на вселенския животъ. Онова, което въ процеса на еволюцията на човѣка и колектива се изявява като все по-висша красота и съставлява сжщината на тая красота, това е тържествуващиятъ духъ или вселенското творческо начало въ човѣка.

Материалистическата мисль и специално тъй наречения диалектиченъ материализъмъ, претендира, че може да обясни човѣка, социалния, историческия, а значи и най-висшия духовенъ животъ на човѣчеството изключително и безъ остатъкъ съ чисто материални причини и условия. Въ лицето на вселенското цѣло материализма смѣта да има предъ себе си нѣкаква полуорганизирана чисто материална „природа“, нѣкаква полуорганизирана материя, притежаваща, споредъ него, „способностъ“ да се организира, да усѣща и съзнава, да мисли, да създава наука, философия, искусство, религия, да изобретява най-дивни инструменти и машини, да умира за истината, правдата и идеала, да придобива все по-голѣмо командуваща

положение спрямо несъзнателнитѣ и слѣпи сили на живота. Всичко това материализмътъ иска да обясни съ „свойството“ на материята и съ ония постоянни причинни съотношения или закони, които констатираме въ динамиката на социалния механизъмъ, и най-вече съ необходимостта на творческото съзнание и творческата воля, творческото сжщество и колектива да се приспособягъ въ известни граници къмъ инструмента, машинитѣ, техническитѣ съоръжения въ тѣхната цѣлостъ, къмъ материалнитѣ природни и социални условия, къмъ сжществуващитѣ независимо отъ желанието и волята на отдѣлния човѣкъ и колективъ общи условия и причини. Този материализъмъ забравя, обаче, че самитѣ закони трѣбва да намѣрятъ обяснението си въ сжществото на духа и въ вселенския творчески механизъмъ, че самото творческо цѣло — природата, социалното цѣло, човѣшкия организъмъ, трѣбва да се обяснягъ въ връзка съ творческото начало, че самата еволюция или вселенския творчески процесъ трѣбва по сжщия начинъ да се обясни. Макаръ да претендира, че обяснява историята „строго научно“, материализма не вижда, или не желае да види най-крупния и бодещъ очитѣ фактъ — че животътъ и цѣлата човѣшка история е борба на духа въ човѣка, нацията и човѣчеството за овладяване на слѣпитѣ жизнени сили; че борбата за сжществуване е борба за господство на духа, осжществяващо се чрезъ духовната творческа мощъ на човѣка и колектива, чрезъ все по-свършеното творческо съзнание, чрезъ все по-голѣмата морална и волева сила, чрезъ все по-мощния, свършения творчески механизъмъ — самъ дѣло на духа и на неговата творческа функция; материализмътъ не вижда, че въ казаната земна еволюция се изразява великия вселенски творчески процесъ, изразява се тържеството на вселенското творческо начало, тържеството на вселенския основенъ законъ за свършенството и

красотата, който се корени въ сщчината на духа и не може да бжде извлеченъ отъ никакво материално, аморално, безсъзнателно битие.

Нашата задача обаче тукъ не е да критикуваме недостатъчно пълнитѣ и недостатъчно истиннитѣ разбирания. Ще преминемъ по-нататъкъ, за да хвърлимъ бѣгълъ погледъ върху самитѣ човѣшки познавателни и творчески способности и да видимъ, какво ни говорятъ самитѣ тѣ за естеството на творческото начало, за самия животъ, за основния законъ, за еволюцията, за върховното битие, за красотата.

Характерна е за човѣка съ материалистично съзнание голѣмата слѣпота къмъ извънредното, необикновенното, скритото, неизмѣримо великото въ човѣка и природата. Всичко, което споредъ неговото съзнание е „въ реда на нѣщата“, което става, сществува, е вече „обикновено“, „естествено“. Той може да бжде удивенъ отъ нѣщо още не видено отъ него, отъ нѣкакво човѣшко или природно творение, което за пръвъ пжтъ е предъ очитѣ му, ала такава всѣкидневно и „обикновено“ нѣщо, каквото е жизнената клѣтка, растението, цвѣтето, малката буболечица, животното и най-последно човѣшкото сщщество съ неговитѣ познавателни, мисловни, творчески способности, не представлява за него нищо извънредно и необикновенно, не скрива въ себе си никаква велика истина или тайна. Тоя човѣкъ има съзнанието, че това, което е предъ него, е възможно, сществува значи е обикновенно, то е „познато“; ако има още нѣщо неизвестно въ него, науката ще го открие и добави къмъ постигнатитѣ знания за него. Тоя човѣкъ е гордъ съ това, че никаква „мистична мъгла“ не помрачава съзнанието му. За духовния човѣкъ обаче всичко е необикновенно, извънредно, дивно — отъ атома до свърхчовѣка и самото вселенско цѣло, защото чрезъ всичко се проявява непостижимо великото, неизмѣримо дивното, къмъ нищо друго

несводимото — вселенското духовно творческо начало. Най-ярко то се проявява за насъ въ висшитѣ познавателни, духовни и творчески способности на най-развитото, най-съвършенното човѣшко сжщество. Но и „обикновенитѣ“ познавателни, духовни и творчески способности на обикновенното човѣшко сжщество съдържатъ въ възможность, въ зачатъченъ или въ неразвитъ достатъчно видъ способнитѣ на най-великото човѣшко сжщество и затова сж най-дивното и най-ценното съкровище, което ни е дадено на земята. Да виждаме, да чуваме, да обоняваме, да поставяме въ движение и работа нашия двигателенъ апаратъ, да осжществяваме чрезъ него запасяване съ енергии, тѣхното трансформиране и използване, да мислимъ, да притежаваме паметъ за всичко преживено, да бждемъ въ владение на едно богато „подсъзнание“, което скрива преживявания даже на минали сжществувания, да можемъ да имаме знание за всѣко жизнено творческо цѣло, което е въ досѣгъ съ насъ, за всички живи сжщества, за самото вселенско цѣло, да притежаваме висша интуиция или вжтрешно чувстване, виждане и постигане на скрития, най-висшия и цѣлостния животъ, да постигаме и живѣемъ умътъ, сърдцето и душата на нашитѣ подобни и на по-висши отъ насъ сжщества, да чувстваме и постигаме макаръ и несъвършенно, божествената душа въ цѣлото битие и нейнитѣ най-висши прояви — какво по-необикновено, по-дивно отъ всичко това, макаръ че всичко това да е „естествено“? Какво по-ярко доказателство за духовното естество на вселенското творческо начало и за сжществуването на върховно негово битие?

Човѣкъ има къмъ нѣщата разни отношения и прилага разни мѣрки къмъ тѣхъ; той се интересува за тѣхъ отъ гледището на истината, отъ гледището на практичната полза, отъ гледището на общото добро или морала, отъ гледището на една висша справедливостъ и разумность, но той има и една

обща, обединяваща мърка, мърка за жизненото цѣло като такава, за жизнената творческа мощь, за значението и мѣстото на това творческо цѣло въ вселенския животъ, за степенъта на проявление на духовното творческо начало въ него и чрезъ него, или съ други думи — **мърка за красота**. Разбира се, тая мърка ще намѣримъ все по-пълно, все по-ясно, все по-съзнателно и съвършено изразена въ по-висшитѣ и по-висши стѣпала на човѣшко съзнание и развитие. Но колкото отиваме по-нагоре, толкова тя става мърка за божественото въ нѣщата, мърка за изразяване висшето вселенско битие и за съхармониране съ това битие; тя става мърка за тържеството на основния законъ. Такава е мърката за красотата на най-издигнатитѣ човѣшки сжщества.

Че това действително е така, ще се убедимъ като разберемъ ясно, кое именно човѣкъ харесва като прекрасно и кое прави щото въ неговитѣ очи красотата да бжде по-пълна, по-възвишена, по-съвършена. Въпрѣки субективнитѣ нюанси, ние можемъ все пакъ да установимъ тукъ общи причинни отношения, особено, ако се обърнемъ къмъ изкуствата, които тъкмо изразяватъ естетическото отношение на човѣка къмъ нѣщата и живота, като сочатъ кое именно той цени като истинска красота.

По отношение на природата, човѣкъ намира красота въ всички творчески сили и енергии, които увеличаватъ неговата жизненостъ и сила и особено въ слънчевата свѣтлина; той намира красота въ стихийтѣ, въ тѣхната скрита и проявяваща се сила, въ стихията на огъня, въ воднитѣ и въздушни маси, въ тѣхното динамично могъщество и въ тѣхната безмърнотъ. Тая красота е възраствала, когато той е могълъ да ги „одухотвори“ т. е. да почувствува по-висшъ животъ задъ често привидната безжизненостъ, а още повече когато е могълъ да види въ тѣхъ проявлението и творческата мощь на висши разумни сили и сжщества.

Красота е виждалъ човѣкъ въ всички творения на природата. Тая красота е била въ зависимостъ отъ жизненитѣ и духовни сили на самитѣ тия творения, отъ тѣхната индивидуална творческа мощь. Ала сжщевременно човѣкъ е намиралъ и намира толкова по-голѣма красота въ нѣщата и живитѣ твари, колкото повече отъ тѣхъ прозира творческата мощь на самата природа, действието на разумнитѣ сили въ нея, колкото повече е чувствувалъ въ тия нѣща могъществото и проявата на „майката природа“ или на върховната разумность, върховната мъдрость, върховната любовь и творческа мощь. Той е намиралъ толкова по-съвършенна и по висша красота, колкото по-пълно е изпъквала за него въ дадения обектъ великата творческа мѣщъ на вселенския животъ и вселенското творческо начало. Кристала, растението, дърветата, цвѣтята съ тѣхнитѣ многообразни форми и краски, насѣкомото, животното, всичко въ природата, небеснитѣ тѣла и цѣлата природа сж разкривали за човѣка толкова по-голѣма красота, колкото самитѣ тия обекти сж въплъщавали въ себе разумната, благотворно действащата творческа сила и доколкото въ тѣхъ той е постигналъ творческата мощь на природата, силата и могъществото на творческото начало, неизмѣримо мощното и великото, божественото срѣдъ битието. Него именно човѣкътъ се е стремилъ да види и изобрази задъ красотата и чрезъ красотата на отдѣлнитѣ нѣща и живи твари, като е създавалъ легендарни и митични сжщества и божества и като се е издигалъ до представата за вселенската душа, за вселенския духъ или единното творческо начало и неговото върховно битие.

Следъ достъпнитѣ на човѣка обекти най-пълна и съвършена красота е намиралъ човѣкъ въ подобнитѣ си, въ съвършения човѣкъ, въ героя, въ идеалната любима и идеалния любимъ, въ идеалния другаръ, приятель, братъ или сестра, въ идеалния граж-

данинъ, въ богатата съ сили, въ чистата, моралната, творчески мощната човѣшка личностъ, дияща истината, правдата и съвършенството, страдаща за тѣхъ и осществяваща красотата въ себе и въ всичко около себе. Творческата личностъ, съзнателниятъ, моралниятъ, волевопощниятъ човѣкъ, носителтъ и осществителтъ на новия, по-съвършенъ, по-богатъ съ сили и творчески възможности, по-хармоничния и по-прекрасенъ животъ — това е образа на най-висшата достъпна намъ красота на земята, която човѣкъ се е стремялъ да въплоти и изрази чрезъ искусството. Тая красота е засиявала съ най-яркъ ореолъ, когато тя се е чувствувала и проявявала като въплощение и отражение на върховната творческа сила, на божеството въ природата, или когато тя се е явявала като красота на едно обожествено за съзнанието на човѣка същество. Това сж образигъ на най-великитѣ учители на човѣчеството — Буда, Кришна, Зороастъръ, Исусъ.

Ако се обърнемъ къмъ настоящето, ние ще намѣримъ най-съвършената достъпна човѣку красота въ ония образи, които той е създалъ за новия съвършения човѣкъ, за свърхчовѣка, а така сжщо за новото съвършено национално и общочовѣшко цѣло, като изразители на жизнената и творческа мощъ, на съзнание, морална и духовна сила, на свобода и щастие, или като по съвършени въплотители на **оня далеченъ жизненъ идеалъ, къмъ който ни води вселенския творчески порядкъ и основния законъ.**

Прилагането мѣрката за красиво и не красиво предполага възможността да се чувствува, да се живѣе и постига обективната красота, да се чувствува, живѣе и постига не само външната проява, но и скрития, изявяващия се чрезъ нея вътрешенъ животъ на душата и духътъ, емоционално волевия и съзнателенъ животъ, най-дълбокитѣ трепети на душата, най-възвишенитѣ нейни пориви и купнежи,

онова което е още съвсемъ даже непроявено и скрито. Това се постига главно посрѣдствомъ посочената по-рано способностъ за съвибриране и съхармониране, за вживяване, за творческо и духовно приобщаване, която способностъ се изразява най-съвършено въ съществуването на тънъкъ и финъ усѣтъ къмъ проявитѣ на духа и душата, въ най-финъ усѣтъ къмъ истината, полезното и доброто, къмъ жизнената и творческа мощъ, къмъ съвършенството, къмъ божественото, или съ други думи къмъ красотата.

Тая способностъ къмъ съхармониране и вживяване е въ основата на интуицията, мисленето и всѣко познание; тя ни дава цѣлостното и най-пълното знание за отдѣлнитѣ нѣща и живи обекти, за човѣшкото същество и вселенското цѣло. Тя се проявява постоянно при всѣко виждане, външно и вътрешно, при наблюдението и особено при онова състояние, което наричаме **съзерцание** и което е едно по-пълно и съсрѣдоточено съвибриране и вживяване. Всѣка представа, всѣки образъ, всѣки живъ обектъ има своитѣ „силови линии“, своитѣ вибрации, стреми се да ни завладѣе и да ни се наложи като свѣтъ на вибрации, да стане центъръ на нашето съзнание, познание и себечувствие и да бжде въ пълна хармония съ нашето творческо съзнание и нашия цѣлостенъ духовенъ животъ, заемайки срѣдъ него тъкмо припадащото му се мѣсто. Тѣй ние възсѣздаваме, чувстваме и живѣемъ всѣко жизнено, творческо и духовно цѣло, като му намираме мѣстото и въ онова вътрешно единство на нашето съзнание, което е отражение на обективното външно единство, като осъществяваме по тоя начинъ процеса на познанието въ най-пълната му форма, а същевременно и на харесването или оценяването отъ гледището на красотата или на закона за красотата.

Естеството на духа, вселенскиятъ порядъкъ и

основниятъ законъ се изразяватъ у човѣка въ основната и все по-неотразима необходимостъ за него да живѣе красотата, да се вживява въ всичко красиво, възвишено, велико, божествено; да осъществява самъ все по-висшата красота, да се себеосъществява като такава красота. Колкото човѣкъ е по-издигнатъ колкото по-далечъ е отишелъ въ развитието, толкова по-наложителна е тая необходимостъ, но и толкова по-голѣма свобода намира той въ това, защото тъкмо въ стремежа къмъ красотата и въ осъществяването на тая красота се изразява по-пълно неговото истинско духовно естество и чрезъ нея той е въ по-пълна хармония съ основния вселенски законъ, съ вселенския порядкъ и върховната воля.

Творческото дѣло на човѣка трѣбва винаги да се изрази въ нѣщо конкретнo, което той предпоставя като творческа целъ, като желанъ и блѣнуванъ образъ, като идеалъ. Всичко, което човѣкъ създава или подпомага създаването му, което осъществява и постига, може да има образа на свършенство, на блѣнуванъ идеалъ — добрия плодъ на нивата и градината, свършенното издѣлие или свършения продуктъ на труда, жилището и семейната обстановка, природната срѣда, другаря, приятеля, любимата или любимия, народа срѣдъ който живѣемъ, държавата, социалния порядкъ, общественото цѣло, наука, философия, искусство, религия — всичко това има и може да има за насъ единъ идеаленъ, желанъ, блѣнуванъ образъ, и колкото последниятъ изразява за насъ оная висша, духовна, свършена красота, до която сме дорасли, толкова повече той е въ състояние да раздвижи нашитѣ душевни и творчески сили, да ни изпълни съ радостъ, да ни ентузиазира и възпламени за творческо дѣло, да ни подтикне къмъ най-голѣмо себеотрицание. Най-героичнитѣ дѣла, най-великитѣ подвизи, най-голѣмитѣ свѣрхусилия сж направени отъ човѣка въ името на високия идеалъ за щастливитѣ

близки, за щастливото човѣчество и най-вече въ името на една върховна воля и върховно сжщество, което олицетворява най-висшето съвършенство, най-висшето добро, най-висшето щастие — върховната или абсолютна красота.

Въ по-нисшитѣ форми на човѣшко битие закона за красотата се проявява у човѣка въ стремежа му къмъ порядъкътъ разгъване на жизнени и творчески сили, здраве и щастие, творческа мощь; той се проявява въ стремежа на човѣка да даде съвършенна и изящна форма на всичко, което излиза подъ неговата ржка, да чувства и покаже силата на ржката си, своята сръчностъ, своето умѣние, своя усѣтъ къмъ съвършенното и прекрасното; той се проявява въ стремежа къмъ прекрасната обстановка, къмъ подборение на своитѣ близки. Ала по-нататъкъ неговитѣ действия засѣгатъ отношенията на човѣка къмъ нацията, държавата, общечовѣшкото, вселенското цѣло. Човѣкъ чувствува все по-голѣма нужда не само да съзерцава прекрасното и великото въ тия по-обхватни сфери на живота, но и да бжде съзнателенъ участникъ въ него. Да се приобщи духовно съ него, да го познае, да се приобщи творчески къмъ тоя висшъ животъ, това става постепенно най-голѣмата необходимостъ за израстващия духовно човѣкъ, въ това именно той почва да намира смисъла и щастieto на живота. Творчеството въ висшитѣ му форми — наука, философия, искусство, религия, или висшата култура съ други думи, е плодъ и изразъ на казаната необходимостъ; то ни говори за сжществуването и действието на казания законъ; то води къмъ прокарването и тържеството на тоя законъ, къмъ тържеството на духътъ надъ слѣпитѣ сили, къмъ осжществяването на далечния жизненъ идеалъ, висшата хармония, висшето добро и щастие, висшата красота.

Ако сега се обърнемъ къмъ съвременното общество съ неговитѣ борби и страдания, ако се

опитаме да обгърнемъ неговото гигантско творческо дѣло, неговитѣ грамадни напрежения, въ свѣтлината на всичко казано, въ свѣтлината на закона за красотата, предъ насъ ще се обрисува една грандиозна картина, твърде ясна и изразителна въ основнитѣ си линии. Това, което особено ярко ще изпъкне предъ нашитѣ очи, то е, че човѣшкитѣ социални и индивидуални сили извънредно много сж порасли и че се нуждаятъ отъ по-свършенна организация, отъ по-пълна хармония. Човѣшкиятъ духъ и човѣшкитѣ сили, нацията и човѣшкото цѣло сж дозрѣли и дозрѣватъ за една по-висша форма на битие, за една по-пълна и по-висша хармония и красота. Тая последната е вече належаща нужда за човѣка, нацията и човѣчеството. Незадоволяването на тая все по-въпиюща и належаща нужда или недостатъчното ѝ задоволяване—**ето причината на цѣлото бедствено състояние на днешното човѣчество.** За тази по-висша красота се надигатъ динамизиранитѣ отъ противоречията, дисхармонията и неправдитѣ, страдащитѣ социални сили; надигатъ се онеправданитѣ, подтиснатитѣ нации, държави, обществени класи, като носители на новия по-свършенъ, по-хармониченъ, по-прекрасенъ животъ. Остротата на социалната криза, размѣрътъ на страданието, величавиятъ и грандиозенъ устремъ на новитѣ творчески сили, величавиятъ размахъ на социалнитѣ конфликти, стълкновения и борби, степенъта на възпламеняване и ентузиазъмъ на маситѣ отъ близкия и далечни идеали или отъ образа на блѣнвания по-щастливъ и по-прекрасенъ животъ—всичко това говори преди всичко за великата необходимостъ за човѣшкия духъ и социалния животъ отъ по-висша хармония и красота; всичко това говори за действието на великия основенъ законъ, говори ни за вселенския жизненъ порядъкъ и за върховната воля, проявяваща се въ този законъ и този порядъкъ.

Ала всичко това не по-малко красноречиво говори и за създаденитѣ и създаващи се възможности да бжде осъществена тая по-висша и по-съвършенна хармония и красота и да бжде тласнато човѣчеството решително напредѣ къмъ по-пълно и истинско щастие или къмъ онова „спасение“, за което говори Достоевски — къмъ едно състояние на по-високо съзнание и знание, на по-висока морална чистота и сила, на по-съвършенна волева и духовна мощъ, къмъ едно състояние на по-пълно проявление на божественото и висшето въ живота. Това е спасението на човѣчеството по пътя на осъществяването на по-пълната и по-висшата красота или по пътя на неизбѣжното тържество на закона за красотата — най-мощното и най-непреодолимото въ вселената.

Подъ натиска на най-великата необходимостъ, налагана чрезъ всички страдания на днешното време, а същевременно и чрезъ гласа на разума, на душата, на изострилия се усѣтъ къмъ правда, хармония, човѣчеството, както и отдѣлната нация, трѣбва да осъществятъ една нова и решителна стѣпка къмъ съвършенство и красота. Тая красота трѣбва да засѣгне всестранно живота. Тя трѣбва да изпълни съ своитѣ оживителни и радостни сияния селската хижа, и малката работилница, и модерната фабрика, и всѣко човѣшко жилище, и всѣка човѣшка душа. Тя трѣбва да означава всестраненъ подемъ и разцвѣтъ на духовнитѣ и творчески сили на човѣка, нацията и човѣчеството; тя трѣбва да означава по-съвършено здраве, тѣлесно и духовно, повече съзнание, повече обичъ къмъ другитѣ, по-голѣма морална сила, по-буйна социална съвѣсть; тя трѣбва да означава повече човѣчностъ и правда въ отношенията на хората, на социалнитѣ групи и народитѣ; тя трѣбва да означава разцвѣтъ на най-висшитѣ и благородни пориви на душата на човѣка, по-голѣма възможностъ и необходимостъ за него да живѣе

съзнателно съ великото творческо дѣло на нацията и човѣчеството; тя трѣбва да означава осъществяването на духовно издигнатото и щастливото човѣшко сщество, на духовно израстналото и щастливото национално и общочовѣшко цѣло, тя трѣбва да означава ново възродено човѣчество и нова могъща стъпка въ еволюцията и тържеството на духа. Само осъществявайки тая решителна стъпка къмъ повисшата красота, може да бжде премахнато царуващото болезнено състояние, което се превръща все повече въ едно велико всечовѣшко бедствие, като се премине къмъ едно състояние на нормално и хармонично растене и развитие. Днешната гигантска и величава „борба за жизнено пространство“, която бушува по всички краища на земята и все повече се изостря и разраства, не е по сщщина нищо друго, освенъ единъ истински и крайно сждбоносенъ по своитѣ последици конкурсъ за жизнена, морална и творческа мощъ или единъ конкурсъ за по-съвършена красота въ душитѣ, въ отношенията между хората, въ националната и социална организация. Живота отрича и ще отрече ония, които недостатъчно сж служили и служатъ на основния вселенски законъ и върховната воля, като дава и ще даде предимства на ония, които по-добре му служатъ и които сж въ състояние да задоволяватъ въ по-съвършени размѣри неговитѣ велики изисквания. Това, което се извършва днесъ предъ нашитѣ очи, срѣдъ гигантскитѣ стълкновения и борби, то е „сждтъ на историята“, сждтъ на „сждбата“ то не може да означава друго освенъ тържество на силитѣ, които сж носители на оная по-висша красота, отъ която живота вече се нуждае, или на ония, които по-съвършено вплотяватъ тая красота въ себе си, въ нацията, въ живота изобщо.

И тъй, ние дойдохме не само да потвърдимъ, но и да обосновемъ интуицията на Достоевски за красотата и живота.

Да, красотата ще спаси свѣта!

Защото тя е най-великата необходимостъ на живота, изразена въ основния и универсаленъ законъ, въ вселенския творчески процесъ, обгръщащъ човѣшкия животъ;

защото тя е най-великата необходимостъ на духовно израстващото човѣшко сщество;

защото тая необходимостъ се налага на човѣчеството чрезъ всички страдания и разрастващи се бедствия, а сжщо така отъ будната съвѣсть, отъ съзнанието и разума, отъ великия жизненъ интересъ и несломимата воля къмъ животъ, развитие и щастие на новитѣ, все по-мощнитѣ творчески сили на живота;

защото тя означава тържеството на най-великото и най-мощното въ живота — вселенското творческо начало и неговата върховна воля.

Да живѣемъ съ осжществяващата се въ душитѣ и живота висша красота, съ великото и божественото, което се ражда, съ великитѣ творчески пориви на нацията и човѣчеството. Това е пжтя къмъ величие и щастие или пжтя къмъ **спасението**, за което говори великия синъ на една велика нация.
